

فلسفه صدرا و نگاه‌های نو

می‌ستایم خالق را کوست هست
این دگرها نیستند و اوست هست
آن خداوندی که قیوم است و حی
آنکه پاکی وقف شد بر نام وی

شخصیت فیلسوف نامدار ایرانی، حکیم صدرالمتألهین شیرازی تأکید نمودند: اگرچه دانسته‌های دنیای غرب و حتی بخش‌هایی از دنیای اسلام از این شخصیت کم‌نظیر چندان وسیع نیست، ولی حوزه‌های فلسفی ایران لااقل در سه قرن اخیر - یعنی تقریباً از صد سال پس از تألیف کتاب اسفار تساکنون - یکسره از آراء فلسفی صدرالمتألهین تغذیه شده و کتاب‌ها و آراء مهم او - که بسیاری از آنها حداقل در قالب

این همایش که برگزاری آن به مدت پنج روز در تهران به طول انجامید یکی از بزرگ‌ترین همایش‌های علمی - فلسفی برگزار شده پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران بوده است.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران طی پیامی به همایش جهانی بزرگداشت حکیم ملاصدرا (ره) با ابراز مسرت از تشکیل این مجمع بزرگ علمی و فکری که برگرد اندیشه و

همایش جهانی بزرگداشت حکیم صدرالدین محمدشیرازی (ره) معروف به صدرالمتألهین ملاصدرا در اول خرداد ۱۳۷۸ پس از قرائت پیام مقام معظم رهبری از سوی ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران افتتاح شد. در این همایش جهانی اندیشمندان، فلاسفه و استادان ایرانی و خارجی پیرامون اندیشه ملاصدرا و نیازهای جهان امروز در ارتباط با فلسفه ملاصدرا به بحث و تبادل نظر پرداختند.

استدلالی و عقلانی‌اش از ابتکارات اوست - محور درس و تحقیق و شرح و تنقیح بوده است.

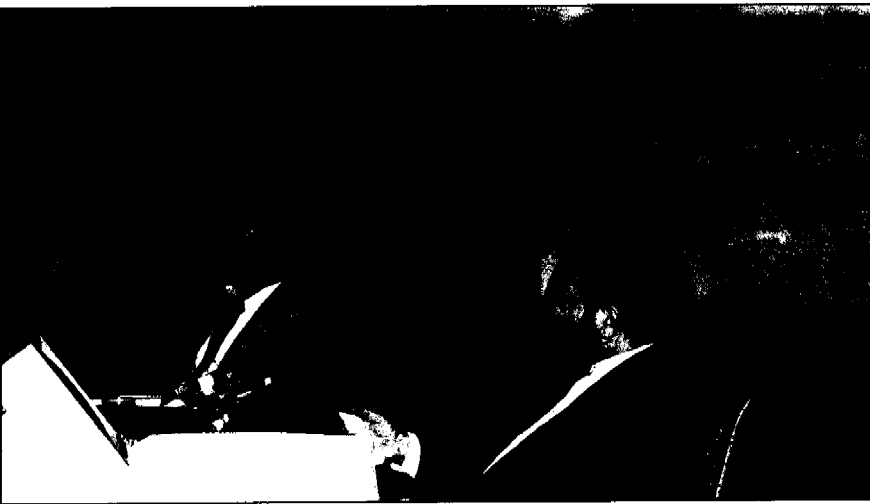
مقام معظم رهبری در بخش دیگر از پیامشان با اشاره به اینکه مکتب فلسفی صدرالمتهالین همچون شخصیت و زندگی خود او مجموعه درهم تنیده و به وحدت رسیده چند عنصر گرانبها است، فلسفه ملاصدرا را از فاخرترین عناصر معرفت یعنی عقل منطقی و شهود عرفانی و وحی قرآبی، در کنار هم بهره گرفته شده، و در ترکیب شخصیت او تحقیق و تأمل برهانی و ذوق و مکاشفه عرفانی، و تعبد و تدبیر و زهد و انس با کتاب و سنت، همه با هم دخیل گشته، و در عمر علمی پنجاه ساله او رحله‌های تحصیلی به مراکز علمی روزگار، با مهاجرت به کهک قم برای عزلت و انزوا با هفت نوبت پیاده احرامی حج شدن، همراه گردیده است.

در بخش پایانی پیام حضرت آیت ... خامنه‌ای آمده است: هیچ فرهنگ و تمدنی بدون چنین پایه مستحکم و قابل قبولی نمی‌تواند بشریت را به فلاح و استقامت طمانینه روحی برساند و زندگی او را از هدفی متعالی برخوردار سازد. و چنین است که به گمان ما فلسفه اسلامی به ویژه در اسلوب و محتوای حکمت صدرائی، جای خالی خویش را در اندیشه انسان این روزگار می‌جوید و سرانجام، آن را خواهد یافت و در آن پابرجا خواهد گشت.

ما ایرانیان بیش از همه به این فلسفه الهی و امदार و بیش از همه در برابر آن مکلفیم. دوران ما با دمیدن خورشیدی چون امام خمینی (ره) که یگانه دین و فلسفه و

اسلامی حجت الاسلام والمسلمین سید محمد خاتمی رئیس جمهوری اسلامی ایران و رئیس شورای عالی انقلاب فرهنگی با بیانات خود رسماً همایش جهانی بزرگداشت صدرالدین محمدبن شیرازی را افتتاح کردند. رئیس جمهوری در بخشی از بیانات خود اظهار داشت: هر کدام از ما بارها و بارها با این سؤال مواجه شده‌ایم که فلسفه چه فایده‌ای دارد و ما از آموختن فلسفه در پی کسب چه منفعتی و استحصال چه سودی هستیم؟ به این سؤال به اشکال مختلف می‌توان پاسخ داد، ولی بهتر است که سؤالی که در باب فایده فلسفه مطرح می‌شود جواب فلسفی داده شود. این سؤال مبنی بر یک پیش فرض است؛ و آن پیش فرض عبارت است از نوعی اعتقاد به نسبت میان حقیقت و سودمندی. در اینکه انسان موجودی است که ذاتاً متوجه حقیقت است و حقیقت جو و حق طلبی او عارضی و موقتی و مصلحتی نیست تردیدی وجود ندارد. اما گویا در کنه این سؤال نسبت میان منفعت و حقیقت چونان یک امر واقع، مسلم فرض شده است. اما این پیش فرض مکنون پیش فرضی نیست که بتواند در مقابل نقادی فیلسوفانه مقاومت کند.

سیاست و خود یکی از صاحب نظران برجسته در حکمت متعالیه بوده و نیز با حوزه درسی و تحقیقی پربرکت حکیم استاد علامه طباطبایی که استاد یگانه مبانی ملاصدرا در حوزه قم به شمار می‌رفت و تلاش تلامذه هم‌دوره‌های آنان بی شک دوره با برکتی برای فلسفه الهی است و اکنون برپایی این گردهمایی بزرگ از فرزندان ایرانی و غیر ایرانی مژده آگاهی‌های ژرف‌تر و گسترده‌تری در باب فلسفه ملاصدرا می‌رساند. شاید این یکی از موجباتی شود که مسیر مستقیم و تکاملی و نامتناقص فلسفه که از ممیزات فلسفه اسلامی به ویژه پس از روشن شدن مشعل حکمت صدرایی است در ذهن اندیشوران و فیلسوفان غرب با مسیر پرتقاطع و پرتناقص و پرنشیب فراز فلسفه غربی در همین چهار صد سال مقایسه شود و فرصت تازه‌ای برای نقد و بحث در باشگاه جهانی معرفت و استدلال عقلانی فراهم آید. یادآوری می‌شود، متن پیام مقام معظم رهبری این همایش از سوی دکتر غلامعلی حداد عادل رئیس فرهنگستان زبان و ادب فارسی قرائت شد. پس از پایان پیام رهبر معظم انقلاب

رئیس شورای عالی انقلاب فرهنگی در بخش دیگری از بیانات خود اظهار داشت: گو اینکه ما در هنگام فلسفیدن و تعلیم و تعلم فلسفه، نظری به منفعتی زائد بر حقیقت جویی و حقیقت یابی نداریم، اما همین حقیقت طلبی، بالاترین فایده اجتماعی، سیاسی و فردی را نصیب ما خواهد کرد و ما از ملاصدرا غیر از نکات بی شمار فلسفی و مطالب فراوان حکمی، اتخاذ موضعی استوار و تزلزل ناپذیر را می آموزیم؛ و آن عبارت است از دفاع از حقیقت در هر حال و وضع و وقت.

آقای خاتمی افزود: متفکران ما باید با حفظ معاییر اجتماعی و ضمناً با شجاعت و دلیری معترض مسائل بنیادی که تأثیری شگرف در نحوه زندگی سیاسی و اجتماعی ما دارد بشوند و در این راه فقط رضای خالق و سعادت مخلوق را بخواهند و جانب حقیقت را فرو نگذارند و در سپردن این راه برای نیل به کعبه مقصود از سرزنش های خار مغیلان غم مخورند. نکته دیگری که از صدرالمآلهین باید بیاموزیم علاوه بر تعشق او نسبت به حقیقت است، کم نیستند کم حوصلگان تنگ مغز و خامان ره نرفته ای که با بضاعت مزجات علمی و فکری، خود را مالکان علی الاطلاق ملک حقیقت می پندارند و دائماً مخالفان خود را مخالف حق و دین قلمداد می کنند؛ و عجب این است که این ساز را در مقام دینداری و در صیانت از پرده شرح و ناموس حقیقت می نوازند. تواضع ملاصدرا در مقابل حق و علم به حدود وجودی و مخدودیت های بشری خویش درسی بزرگ است که ما می توانیم از وی بیاموزیم؛ و از او به عنوان معلمی بزرگ یاد کنیم؛ و قدر و منزلت او را پاس بداریم.

پس از پایان سخنرانی رئیس جمهوری اسلامی ایران شرکت کنندگان ایرانی و خارجی در همایش جلسات علمی خود را آغاز کردند. ویژگی های این همایش از چند

جهت می تواند مورد توجه قرار گیرد:

نخست آنکه بحث فلسفه در ایران به ویژه در طول سسی ساله اخیر فراز و نشیب های متعددی را طی کرده است و برگزاری این همایش نشان داد که فلسفه اسلامی و افکار ملاصدرا تا چه حدی می تواند به فلسفه و تفکر کنونی جهان مدد برساند.

ویژگی دوم همایش این است که با وقوع انقلاب شکوهمند اسلامی ایران به رهبری حضرت امام خمینی (ره) فلسفه صدرایی نیز همانند بسیاری از موضوع های مورد نیاز نسل امروز جان تازه یافته و در جهت پاسخ گویی به بخشی از سوالات نسل امروز قرار گرفته است.

آیت ... جوادی آملی که از جمله سخنرانان مجلس افتتاحیه بودند معتقدند که هستی شناسی حکمت متعالیه، راه ناب ارائه شده جهت وصول به حقیقت را «شهود» معرفی کرده و این شناخت در واقع شناخت امثال ملاصدرا (ره) است ره توشه عظیم ملاصدرا در بخش الهیات نیز اهمیت بسیار زیادی دارد که جای بحث زیادی را می طلبد از سوی دیگر با توجه به اتصال حکسیم ملاصدرا به عسرت و قرآن، صدرالمآلهین را نه تنها حکیم متآله بلکه «ولی حکمت» می توان توصیف کرد و در واقع می توانیم برای امام خمینی (ره) و صدرالمآلهین نقش واحدی را در دو حوزه مختلف قائل شد.

پروفسور ژوزف فان اس از کشور آلمان که در زمینه کلام معتزله و اشاعره تألیفات ارزشمندی دارد و اثر: «تاریخ علم کلام در قرون اولیه اسلام» از ایشان به عنوان «کتاب سال» جمهوری اسلامی ایران برگزیده شده است. آقای فان اس مقاله تحقیقی خود را تحت عنوان: «اصالت ذره در تفکر اولیه اسلام و ارتباط آن با تفکر ایرانی پیش از اسلام» تقدیم شرکت کنندگان همایش کرد. با این توضیح که بحث ذره از دموکریتوس شروع شده و با انتقال آن به معتزله و سپس اشاعره دوباره به عالم غرب بازگشت. وی نقش صدرالمآلهین را در پیشبرد اندیشه روشمند در باب شناخت هستی نقشی تعیین کننده توصیف کرد.

آیت ... سید محمد خامنه ای دبیر همایش جهانی بزرگداشت حکیم ملاصدرا (ره) درباره ملاصدرا (ره) اظهار داشتند: یک جامعه زنده و مستشخص به یک شخصیت آن جامعه ای است که همیشه به گذشته خود مربوط باشد و بداند که چه هست و چه بوده و از کجا آمده و چگونه به اینجا رسیده تا بتواند بفهمد که در آینده چه خواهد شد و چه باید بکند؟ این قسمت چه باید بکند برای هر فرد و برای هر جامعه ای بسیار مهم و سرنوشت ساز است: همین سرنوشت در واقع با مقدمه ای که همان گذشته است رقم می خورد. یک جامعه ای که دانش در آنجا پرورش یافته و دانشمندان بزرگی داشته، چگونه می تواند این را به

مرکز مطالعات و تحقیقات فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی برگزار می‌کنند. این دوره اعطای جایزه جهانی کتاب سال جمهوری اسلامی ایران را به آگاهی می‌رساند.

بر اساس این طرح، همه ساله، کتاب‌هایی که در طی سال قبل از آن در دو حوزه مطالعات اسلامی و مطالعات ایرانی به زبان‌های گوناگون و در کشورهای مختلف، به جز ایران، برای اولین بار چاپ و منتشر شده‌اند بررسی می‌شود و به پدیدآورندگان کتاب‌های ممتاز، در مراسمی که در ایام دهه فجر انقلاب اسلامی برپا می‌گردد، لوح تقدیر ریاست جمهوری و جایزه‌ای نفیس اعطا می‌شود. هدف از این طرح، شناسایی و معرفی کتاب‌های ارزنده منتشر شده در موضوعات یادشده است.

تاکنون شش دوره از این طرح با موفقیت برگزار شده است. در هفتمین دوره، کتاب‌های چاپ اول سال ۱۳۱۹/۵ تا ۱۹۹۸/۵ م. بررسی خواهد شد.

موجب امتنان است که دعوت ما را برای شرکت و همکاری در این طرح بزرگ فرهنگی پذیرا شوید و با معرفی و ارسال کتاب‌های ارزنده پیشنهادی خود در دو موضوع مذکور (حدداً تا اول آذر ماه سال جاری) هیئت داوران را در قضاوت جامع‌تر و دقیق‌تر یاری فرمایید.

در خور ذکر است که این مرکز از سال ۱۳۷۲ تاکنون، شش دوره این طرح را برگزار کرده است.

مرکز مطالعات و تحقیقات فرهنگی
(دبیرخانه جایزه جهانی کتاب سال جمهوری
اسلامی ایران)

خاطر آورد؟ اصطلاحی است که می‌گویند: حافظه جامعه یا حافظه تاریخ یا احیاناً حافظه ملت؛ این، یعنی توجه داشتن به گذشته خود؛ حالا این خود همانطور که می‌تواند شخص باشد، ملت و یک جامعه بشری نیز می‌تواند باشد. به نظر من غیر از همایش ملاصدرا باید در مورد سایر شخصیت‌ها و معرفی آنها به جامعه بشری تلاش شود. بعد از ظهر سخنرانی‌ها در هفت سالن ادامه یافت و دانشمندان ایرانی و خارجی مطالب ممتعی درباره فلسفه ملاصدرا و فلسفه اسلامی بیان کردند. علاقه‌ای که به شرکت در این کنگره نشان داده شد فوق‌العاده بود. در جلسه پایانی نیز دکتر رضا داوری اردکانی در باب «درباره سیر فلسفه اسلامی» سخن گفت و کنگره با خواندن قطعنامه‌ای پایان یافت.

یادآوری می‌شود حجت الاسلام والمسلمین خاتمی رئیس جمهوری اسلامی ایران در مراسم افتتاحیه همایش جهانی بزرگداشت حکیم ملاصدرا (ره) از نمایشگاهی که در جنب سالن افتتاحیه همایش برگزار شده بود بازدید کرد. در این نمایشگاه طرح مجموعه بنیاد حکمت اسلامی ملاصدرا در آینده احداث خواهد شد در معرض دید بازدیدکنندگان قرار گرفته بود. در این طرح زمینی با مساحت بیست هکتار، ساختمانها با حدود شصت هزار مترمربع، و ساختمانهایی نظیر ساختمان انجمن فلسفه صدرا، حکمت سراها، سالن‌های نمایش، اداری و مالی و دبیرخانه، مدیریت و کتابخانه، روابط عمومی و پژوهشکده پیش بینی شده است.

♦ علی اکبر حاج مؤمنی